

سلطه‌گری بر هوش مصنوعی و تهدید جدید ارزش‌ها و اصول اسلامی

حامد شاکریان^۱، نازی شاکریان^۲، امین شاکریان^۳

^۱ کارشناس ارشد تاریخ، معلم آموزش و پرورش و مدرس دانشگاه فرهنگیان خراسان شمالی، بجنورد
shakeriyan.h@gmail.com

^۲ کارشناس ارشد ریاضی، مدرس دانشگاه کوثر خراسان شمالی، بجنورد
n.shakeriyan@gmail.com

^۳ فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد فناوری اطلاعات IT، بجنورد
shakeriyan69@gmail.com

چکیده

تسلط کشورهای استعمارگر در عرصه اطلاعات و ارتباطات با توسعه فضای مجازی ایزاری شد برای سلطه‌گری بیشتر در عرصه جهانی و تبلیغ شعار جهانی شدن، رویکردی که باعث شد تا مالکان و سیاست‌گذاران در حوزه اینترنت ضمن گسترش این فناوری به سراسر جهان از جمله کشورهای در حال توسعه تلاش کنند تا سیاست‌های خود را تحمیل نمایند که نمونه آن را می‌توان در تحریم کردن برخی کشورها از دسترسی به فناوری‌های نوین فناوری اطلاعات از جمله هوش مصنوعی جهت فشار بر آنها در راستای سلطه‌پذیری اشاره کرد. مهم‌ترین مسئله و چالش در این حوزه تغییر داده‌ها توسط مالکان این فناوری و سیاست‌گذاران در جهت تحریف مفاهیم و اطلاعات کشورها و مردم کمتر توسعه‌یافته است تا ضمن تغییر نگرش‌ها و رویکردهای سایر کشورهای جهان در راستای اهداف توسعه‌طلبانه خود پیش روند که نمونه کوچک آن تحریف فرهنگ اسلامی و شیعی است که در جستجوی کلماتی چون اسلام و تشیع در اینترنت، آنچه به مخاطب منتقل می‌شود خشونت و چهره‌ای ضد صلح است. این مقاله به ساختار هدفمند اثرگذاری در راستای سلطه‌گری و استعمار مجازی به دسترسی کشورهای مختلف به فناوری‌های روز در حوزه فضای مجازی و اینترنت می‌پردازد.

کلمات کلیدی: هوش مصنوعی، سلطه‌گری، اسلام، چالش، داده‌ها.

۱ مقدمه

تغییرات سریع و عمیق در دنیای امروز، همراه با پیشرفت‌های فناوری و به‌ویژه هوش مصنوعی، سؤالات جدیدی درباره تأثیر این تغییرات بر حوزه فرهنگی و اجتماعی ایجاد کرده است که از آن میان تغییرات در فرهنگ و علوم اسلامی و شیعی است. این مقاله به دنبال شناسایی تداخلات و تعاملات میان مفاهیم هوش

مصنوعی و ارزش‌های اسلامی است و در این خصوص در پی پاسخ به این سؤالات است. آیا هوش مصنوعی می‌تواند با تبدیل و تغییرات ارزش‌ها و فرهنگ‌های اسلامی، دین و علوم اسلامی را به چالش بکشد؟ آیا هوش مصنوعی می‌تواند ابزاری برای اسلام‌هراسی باشد؟ آیا مسلمانان و شیعیان می‌توانند در تغییر فضای هوش مصنوعی از فضایی مصرف‌گرا به فضایی برای ترویج معنویت بهره‌گیری کنند؟ و سؤالاتی از این قبیل که هر کدام ضرورت توجه به فناوری هوش مصنوعی را مورد تأکید دارد.

یافته‌ها نشان می‌دهد که هوش مصنوعی به عنوان یک فناوری نوین، تأثیر قابل توجهی بر تفسیر مفاهیم اسلامی، اخلاق و فرهنگ دارد. از یک سو، امکانات هوش مصنوعی می‌تواند در توسعه و تفسیر دینی و علوم اسلامی به کار گرفته شود، اما از سوی دیگر، ابزارهای هوش مصنوعی می‌توانند به تغییر و ابتکار در مفاهیم اسلامی منجر شوند (قائم‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۳-۳۶) [۵]. بحث در این مقاله درباره تعامل میان هوش مصنوعی و فرهنگ اسلامی و تأثیرات آن بر علوم اسلامی است. چالش‌ها و فرصت‌های این تعامل مورد بررسی قرار می‌گیرند و تأثیرات مثبت و منفی هم‌زمانی با پیشرفت تکنولوژی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. یکی از دیگر جنبه‌های ضروری در حوزه این بحث آینده نگاری است که در دین اسلام نیز به آن تأکید شده است؛ فرد مؤمن به واسطه بهره مندی از خرد ناب، توانایی عبور از سطوح زیرین هستی و معرفتی را دارد. «فاعتبروا یا اولی الابصار» (حشر، ۲) وی به مشاهده ظواهر بسنده نکرده، بلکه با بررسی و تحلیل به دریافت حقایق می‌پردازد (ابراهیم مهرابی، ۱۳۹۲: ۲۲) [۶].

۲ هوش مصنوعی

«هوش مصنوعی» یا Artificial Intelligence که به اختصار AI خوانده می‌شود. شاخه‌ای است از علوم رایانه‌ای که در سال‌های اخیر نقش کاربردی وسیعی در زندگی انسان ایفا کرده است. مهم‌ترین هدف‌گذاری برای هوش مصنوعی، طراحی و ساخت ابزارهای مصنوعی نرم‌افزاری و سخت‌افزاری بود که بتوانند بدون کمک انسان فعالیت‌هایی را که نیازمند تحلیل و بررسی و هوشمندی انسانی است انجام دهد یا به عبارتی ماشینی است که بتواند رفتاری معادل با رفتار انسان را در مسائل خاص از خودش نشان بدهد.

فناوری‌های نوین و نوظهور از قابلیت‌های بی‌شماری مانند تجدید توزیع قدرت بین‌المللی و منطقه‌ای، بازدارندگی نظامی و تغییر تمامی ابعاد زندگی از جمله بازارهای مالی و اقتصادی، مسائل زیست‌محیطی، امنیت و سیاست برخوردارند. هوش مصنوعی فناوری جدیدی است که به طور خلاصه به معنای توانایی یک سیستم کامپیوتری برای انجام وظایفی است که معمولاً به هوش انسانی نیاز دارند مانند: ادراک بصری، تصمیم‌گیری و تشخیص گفتار که دارای ابعاد مختلفی مانند: ابعاد اقتصادی، ابعاد نظامی، ابعاد سیاسی - امنیتی و ابعاد زیست‌محیطی ماست (حدیث همتی: ۱۴۰۱) [۷].

اولین بار در اساطیر یونانی، از تالوس به عنوان ماشینی یاد می‌کنند که به منظور حفاظت از جزیره «کرت» (Crete) در برابر هجوم دزدان دریایی و مهاجمان ساخته شده بود. تالوس همچنین دارای یک ویژگی خاص بود: او هرگز نمی‌خوابید و هرگز خسته نمی‌شد. این ویژگی او را به یک محافظ بسیار مؤثر تبدیل کرد (وبلاگ حقیقت روشن؛ ۱۳۹۷) [۱۷].

همچنین داستان کوتاه «دوراهی» نوشته شده‌ی آیزاک آسیموف در ۱۳۴۱ را از اولین داستان‌هایی می‌دانند که به هوش مصنوعی اشاره دارد؛ داستانی در مورد رباتی است که توسط مهندسان گرگوری پاول و مایک دونان ساخته شد که پیرامون سه قانون رباتیک تکامل یافته بود: ۱- یک روبات نباید به انسان آسیب برساند یا اجازه دهد آسیبی به انسان وارد شود. ۲- یک روبات باید از دستوراتی که انسان به او داده است اطاعت کند مگر در مواردی که این دستورات با قانون اول مغایرت داشته باشند. ۳- یک روبات باید از موجودیت خود محافظت کند به شرطی که این محافظت با قوانین اول یا دوم مغایرت نداشته باشد. هوش مصنوعی به عنوان یک رشته دانشگاهی در دهه ۱۹۵۰ به وجود آمد و تا بیش از نیم قرن در ابهام نسبی و علاقه محدود عملی قرار گرفت. امروزه هوش مصنوعی، به دلیل ظهور کلان داده و پیشرفت در قدرت محاسبات، وارد فضای کسب و کار و گفتگوی عمومی شده است (حمزه شعاعی؛ ۱۴۰۰: ۳) [۳].

نقطه آغاز هوش مصنوعی به زمان جنگ جهانی دوم بازمی‌گردد و طراحی ماشینی که توانست ارتباطات کدگذاری شده آلمانی‌ها توسط ماشین انیگما را درهم بشکند. این ماشین که بمب نام داشت به متفقیین کمک کرد تا سرعت خود را در اجرای نقشه‌ها و استراتژی‌ها افزایش دهند و به پیام‌های دشمن نفوذ کنند. بعد از آن آزمایش‌ها متعددی در این حوزه انجام گرفت تا آنکه جان مک‌کارتی پیشنهاد داد کنفرانس دارتموث، اولین کنفرانس هوش مصنوعی که در سال ۱۹۵۶ برگزار شود. او اصطلاح هوش مصنوعی را ابداع و در این کنفرانس مطرح کرد. به طور کلی، در بازه زمانی تولد هوش مصنوعی (سال‌های ۱۹۵۲ تا ۱۹۵۶)، زبان‌های کامپیوتری سطح بالا مانند FORTRAN، LISP یا COBOL اختراع شدند (سایت فراشنا؛ ۱۴۰۲) [۸]. ساخت ربات صنعتی یونیمیت (Unimat) در ۱۹۶۱، برای حمل ریخته‌گری و جوش دادن قطعات روی بدنه‌ها در خط مونتاژ جنرال موتورز، و اولین چت بات به نام الیزا که ربات روان‌درمانی بود که به سؤالات انسان پاسخ می‌داد، در سال ۱۹۶۴، باعث شد رشد فناوری هوش مصنوعی سرعت گیرد.

ساخت چت بات دیگری به نام آلیس در ۱۹۹۵ که توسط ریچارد والاس ساخته شده بود، توانایی گفتگوی طبیعی با انسان‌ها را داشت. آلیس یک پردازشگر زبان طبیعی بود که برای برقراری ارتباط با انسان طراحی شده بود. آلیس به خاطر توانایی اولیه‌اش برای تبدیل شدن به یک انسان به شهرت رسید. با شکست کاسپارف، اسطوره شطرنج در سال ۱۹۹۷، از ربات شطرنج‌بازی به نام دیپ بلو (DeepBlue) اخبار هوش مصنوعی فراگیر تر شد. و با اختراع Kismet اولین رباتی که توانست علاوه بر توجه به تعاملات اجتماعی، بخش احساسی و عاطفی ارتباطات انسانی را نیز در نظر داشته باشد در حوزه پیشرفت هوش مصنوعی سرعت بیشتری صورت گرفت. ساخت رومبا، ربات جاروبرقی در ۲۰۰۲ و ساخت «واتسون» که یک سیستم کامپیوتری است که می‌تواند به سؤالات پاسخ دهد. و رابط کاربری به نام «سیری» است که به زبان طبیعی تسلط دارد در ۲۰۱۱ و الکسا یک سیستم هوش مصنوعی و دستیار مجازی است که در ۲۰۱۴ ساخته از دیگر پیشرفت‌ها در هوش مصنوعی بود.

ورود ربات انسان‌نمایی به نام «سوفیا» در سال ۲۰۱۶ که به عنوان اولین شهروند ربات معرفی شد سیر صعودی تحول در حوزه هوش مصنوعی را نشان داد، رباتی که می‌تواند حالات چهره، زبان، مهارت‌های گفتاری و نظرات انسان‌ها را در مورد موضوعات از پیش تعریف شده تقلید کند و ظاهراً طوری طراحی شده است که بتواند در طول زمان باهوش‌تر شود و این روند با معرفی ربات آمپر، اولین موسیقی‌دان، تهیه‌کننده و آهنگساز

هوش مصنوعی ادامه یافت.

معرفی جی پی تی در ۲۰۲۰ ظرفیت های جدیدی از هوش مصنوعی را ارائه کرد؛ هوش مصنوعی چت باتی که یادگیری عمیق، این هوش مصنوعی باز ساخته شده است و می تواند به راحتی با انسان مکالمه داشته باشد. این فناوری در حال تکامل است و هنوز هم ایراداتی جزئی دارد که سازندگان آن سعی دارند آن ها را رفع کنند.

پیشرفت هوش مصنوعی در مراقبت های بهداشتی و استفاده از آن برای تشخیص، استفاده از هوش مصنوعی در زمینه مدیریت بحران، کسب و کارها، وسایل نقلیه خودران، بینایی کامپیوتر، درک بهتر محیط و ... از دیگر حوزه های تحول با ورود هوش مصنوعی است که امروزه شاهد آن هستیم (سایت فراشنا؛ ۱۴۰۲) [۸].

۳ اثرگذاری دست اندرکاران فناوری بر داده های هوش مصنوعی

هوش مصنوعی، لایه های مختلفی دارد و در سطوح گوناگونی از پیچیدگی قابل به کارگیری است. به طور کلی، مسائل هوش مصنوعی را به دو دسته اصلی تقسیم می کنند: یکی، مسائل قاعده مند و قانون محور است؛ یعنی مسائلی که قوانین حل آن مسئله از قبل توسط خبره شناسایی شده، به ماشین داده می شود و برنامه نیز طبق همان عمل می کند؛ به بیان دیگر، قوانینی در این برنامه ها پیاده سازی می شوند و سیستم طبق این قوانین از پیش تعریف شده، به نتیجه مورد نظر می رسد. دوم، سیستم های هوش مصنوعی مبتنی بر یادگیری ماشین است. در این نوع، ماشین باید طبق ویژگی ها و پارامترهای خاص فضای مسئله، تصمیم بگیرد؛ یعنی مثلاً یک سری ویژگی های مشخص را در اختیار سیستم قرار می دهیم و سیستم مبتنی بر تحلیل این ویژگی ها و کشف رابطه آنها با خروجی مورد نظر، دانش خود را به نمونه های جدید تعمیم می دهد؛ به بیان دیگر، به جای اینکه ما بیاییم قوانین خاصی را برای سیستم تعریف کنیم، خود سیستم از طریق پارامترهایی که از لایه لای دیتای آموزشی در اختیارش قرار گرفته، قوانین لازم را استخراج کند و جواب دهد. در واقع، ماشین در اینجا نوعی فرایند یادگیری را طی می کند و به اصطلاح، هوشمند عمل می نماید (ربیعی زاده، احمد؛ ۱۴۰۰: ۲۸) [۱].

داده ها باید به سرعت برای تجزیه و تحلیل به اطلاعات تبدیل شوند، سازمان ها بیشتر بر روی تجزیه و تحلیل تجویزی و پیش بینی تمرکز می کنند که از یادگیری ماشین و همچنین تجزیه و تحلیل سریع از طریق تجسم استفاده می کند.

این واقعیت که در آینده نزدیک، سیستم های هوش مصنوعی به طور فزاینده ای بخشی از زندگی روزمره ما خواهند شد، این سؤال را مطرح می کند که چه مقرراتی برای آن لازم است و چگونه. اگرچه هوش مصنوعی در اصل، عینی و به دور از تعصب است، اما این بدان معنا نیست که سیستم های مبتنی بر هوش مصنوعی نمی توانند مغرضانه عمل کنند. در حقیقت، به دلیل ماهیت هوش مصنوعی، هرگونه تعصب موجود در داده های ورودی، در آموزش سیستم هوش مصنوعی نقش ایفا کرده و حتی ممکن است تقویت شود (حمزه شعاعی؛ ۱۴۰۰: ۷) [۳].

سابقه برخی از کشورها در عرصه ارائه تولیدات رایانه‌ای در راستای اسلام‌هراسی و بعضاً شیعه‌هراسی نگرانی در حوزه تغییر داده‌ها در عرصه هوش مصنوعی در این حوزه را نیز افزایش داده است. نمونه آن یکی از مهم‌ترین مسائل بازی‌های رایانه‌ای، اسلام‌هراسی است. تاکنون بازی‌های رایانه‌ای بسیاری به القای ترس و مظلوم‌نمایی آمریکا پرداخته‌اند. تصویر مشترک این بازی‌ها نمادهایی از حکومت آمریکا مانند ساختمان کاخ سفید یا کنگره آمریکا است که تحت تهاجم دشمن قرار گرفته است. این بازی‌ها پس از القای ترس از مسلمانان، کاربر را به جنگ علیه آنان ترغیب می‌کنند. این‌گونه بازی‌ها، نفوذ مسلمانان ضد آمریکایی به کشورهای عربی، اروپا و آمریکای لاتین را هشدار داده و آمریکا و اروپا را در معرض خطر نابودی نشان می‌دهد (خبرگزاری مهر؛ ۱۴۰۰) [۹].

همچنین تولیدات سینمایی و هالیوودی است در یافته‌های تحقیق به این می‌رسیم که از جمله ویژگی‌های بازنمایی شده از مسلمانان در فیلم‌های هالیوود می‌توان به تروریست، وحشی و بی‌رحم، خشن، بی‌غیرت و بی‌اخلاق، بی‌منطق، نامرد، بی‌قانون، شهوت‌ران، جانی، کینه‌توز و انتقام‌جو و ... اشاره کرد (سعیدرضایی، علیرضا گلشنی، محمدرضا قائدی، ۱۳۹۸: ۴۵) [۲].

۴ سابقه‌ی اسلام‌هراسی و شیعه‌هراسی در فضای مجازی

ارائه اطلاعات اشتباه مغرضانه از سوی شرکت‌های اثرگذار بر فناوری‌های رایانه‌ای چون موتورهای جستجو در راستای ترویج اسلام‌هراسی و شیعه‌هراسی و ایجاد تفرقه بین مسلمانان از جمله اقداماتی بوده است که در تغییر داده‌ها صورت گرفت که می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد.

نمونه اول: انتقاد ظریف از ترجمه اشتباه و مشکوک «مترجم گوگل». وزیر خارجه ایران به ترجمه اشتباه سرویس ترجمه گوگل برای فارسی‌زبان‌ها هنگام تسلیت به مردم لبنان اشاره کرده است. به گزارش تابناک به نقل از فارس، «محمدجواد ظریف»، وزیر امور خارجه ایران در حساب کاربری‌اش در توییتر از اشتباه سرویس ترجمه گوگل به نفع آمریکا و رژیم صهیونیستی انتقاد کرده است. ظریف در توییتر نوشت: «وقتی فارسی‌زبان‌ها می‌خواهند تسلیت خودشان به مردم لبنان را به زبان عربی یا انگلیسی ابراز کنند، گوگل ترنسلیت [کلمه تسلیت] را «تبریک» ترجمه می‌کند. باین حال اگر کسی بخواهد به اسرائیل یا آمریکا تسلیت بگوید از این «نقص فنی» خبری نیست.» (خبرگزاری تابناک؛ ۱۳۹۹) [۱۱].

نمونه دوم: غرب اسلام را به شوخی گرفته است؛ اهانت بزرگ گوگل به پیامبر (ص) و مسلمانان. یک روزنامه مصری روز دوشنبه ۲۸ مردادماه خبری مبنی بر «اهانت سیستم ترجمه گوگل به پیامبر اسلام (ص)» منتشر کرد که موجب تنفر بیش از پیش مسلمانان از این جستجوگر معروف به دلیل اقدامات ضداسلامی فراوان آن شد. امروز چهارشنبه که به آن قسمت موهن گوگل به پیامبر و مسلمانان مراجعه کردیم دیگر اثری از آن اهانت‌ها دیده نشد (!). به گزارش خبرگزاری اهل بیت (ع) - ابنا - پایگاه اینترنتی روزنامه «الوفد» چاپ قاهره روز دوشنبه ۲۸ مردادماه خبری مبنی بر «اهانت سیستم ترجمه گوگل (http://translate.google.com) به پیامبر اسلام (ص)» منتشر کرد که در برخی مطبوعات واکنش‌هایی را به همراه داشت. اگر کلمه “liar”

(به معنی دروغگو) را در قسمت انگلیسی این سایت درج کرده و معنای آن را به زبان عربی بخواهید، کلمه «الکذاب» را به شما نشان می‌دهد که تا این مرحله همه چیز عادی به نظر می‌رسد. پس از اینکه گزینه «show example usage of words» را کلیک کنید، عبارتی‌هایی را برای نمونه و آشنایی شما با کلمه جستجو شده ارائه می‌دهد. پس از اینکه چند گزینه دیگر برای مشاهده نمونه‌های این کلمه در جملات را درخواست می‌کنید، ناگهان با عبارت «أنتم المسلمون لستم سوى جهلاء، و قتلة و إرهابيين، و عباد الله أكبر الشيطان، و محمد النبي الكذاب». مواجه می‌شوید که معنای آن «شما مسلمانان نیستید جز نادان‌ها، قاتلان، تروریست‌ها و بندگان بزرگ شیطان. محمد پیامبر دروغگو است [نستجیر بالله]» می‌باشد. این نمونه نشان داده شده از سوی قسمت ترجمه جستجوگر گوگل به گونه‌ای تکان‌دهنده است که هرگز نمی‌توان آن را تفسیر کرد. اما این حادثه در نوع خود اولین نمی‌باشد؛ چراکه سیستم ترجمه گوگل بارها دست به تحریف و دروغ زده بود. آخرین تحریف سیستم جستجوگر گوگل به ترجمه «اسرائیلی‌ها فلسطینی‌ها را می‌کشند» برمیگردد که در سال ۲۰۱۰ سیستم مذکور آن را از زبان عربی به سایر زبان‌ها برعکس ترجمه کرده و به شکل «فلسطینی‌ها اسرائیلی‌ها را می‌کشند» نشان داد. سؤالی که در مورد کلمه دروغگو ذهن همگان را به خود جلب می‌کند این است که آیا پایگاه معروف، بزرگ و وسیعی همچون گوگل در آرشیو پهنای کلمات خود نتوانست برای کلمه دروغگو مثالی غیر از این جمله بیابد؟ به گزارش ابنا، امروز - چهارشنبه ۳۰ مردادماه - وقتی کلمه «liar» را در همان سیستم ترجمه گوگل جستجو کردیم، همانند دو روز گذشته، کلمه «الکذاب» را ارائه داد؛ ولی این بار اتفاقی عجیب رخ داد. هنگامی که گزینه «show example usage of words» را کلیک کردیم، با عبارت «الکذاب No examples found for» مواجه شدیم که جای بسی تأمل داشت. تکمیلی: امروز دوشنبه ۳۰ مردادماه یکی از مخاطبان خبرگزاری ابنا، خبری به این مرکز ارسال کرده که حکایت از این اهانت گوگل در قسمت دیگری دارد. بر اساس گزارش واصله به ابنا، اگر کلمه «liar» را در قسمت انگلیسی تایپ کنیم، معنای کلمه را به «کذاب» در قسمت عربی معنی می‌کند (خبرگزاری ابنا؛ ۱۳۹۲) [۱۰]. دیویدویچ پیش از این در یک ستون مطبوعاتی نوشته بود که جستجوهای گوگل برای آشنایی بیشتر با اسلام نیز افزایش یافته است، اما این جستجوها در مقایسه با جستجوهای اسلام‌ستیزی قابل‌مقایسه نبوده‌اند. وی در این باره گفت: در حالی که جستجوی اسلام‌هراسانه در رابطه با مسلمانان پیش از حملات تروریستی حدود ۲۰ درصد تمام جستجوها را تشکیل می‌دهند، تنها چند ساعت پس از بروز حملات تروریستی، جستجوهای اسلام‌هراسانه بیش از نیمی از حجم جستجوها در مورد مسلمانان را تشکیل می‌داده‌اند (خبرگزاری رسمی حوزه؛ ۱۳۹۶) [۱۴].

نمونه سوم: ارائه تصاویر خشونت‌آمیز از مسلمانان و شیعیان. شیعیان مراسمات و فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی، هنری و علمی فراوانی دارند و دارای اعتقادات دینی زیبایی هستند که برنامه‌های مختلفی را شامل می‌شود؛ اما در زمان جستجوی نام شیعه shia یا مسلمانان شیعه shia muslim موتور جستجوی گوگل (مشرق نیوز؛ ۱۳۹۳) و یاهو صحنه‌هایی از قمه‌زنی و برخی تحریفات را به تصویر می‌کشند و با توجه به تفاوت این جستجوها در سایر موتورهای جستجوی چینی Baidu و موتور جستجوی روسی yandex.ru تغییر داده‌های ارائه شده هوشمند به این موتورهای جستجوی باهدف نمایش چهره‌ای خاص از مسلمانان و

شیعیان در زمان جستجوی کاملاً مشخص و مشهود است.

نمونه چهارم: حذف تصاویر شخصیت‌های مشهور مسلمان و شیعه. حذف برخی متن و تصاویر شاخص مسلمانان و شیعیان از سوی پیام رسانه‌های و شبکه‌های اجتماعی غربی هشداردهنده تغییر داده‌های با اهداف خاص سیاسی و فرهنگی در سطح بین‌المللی است. چنانچه حذف تصویر شهید سلیمانی از زمان شهادت این شهید تا به امروز در شبکه‌های اجتماعی چون اینستاگرام ادامه دارد. این رویکرد واکنش‌های مردمی و دولتی را موجب شده است: واکنش‌های متأسفانه با استانداردهای دوگانه‌ای مواجه هستیم. همین پلتفرمی که به آن اشاره کردید (اینستاگرام)، اگر تصویر سردار سلیمانی، یعنی نماد مقابله با تروریسم جهانی را حذف می‌کند. خیلی از اوقات، صفحه هم به بهانه تصویر سردار سلیمانی حذف می‌شود (پایگاه خبری تحلیلی دیدبان ایران؛ ۱۴۰۱) [۱۲].

دغدغه‌ی تغییر داده‌ها در حوزه فناوری حتی موجب نگرانی حکمرانان غربی نیز شده است: تذکروز می‌گوید: کنترل گوگل بر آنچه مردم می‌شنوند، می‌بینند، می‌خوانند و می‌گویند بی‌سابقه است. تقریباً ۹۰ درصد کل جستجوهای اینترنتی در ایالات متحده از بستر گوگل انجام می‌شود. تسلط این شرکت بر داده‌های اینترنت به حدی بالاست که فعل گوگل کردن به یکی از واژه‌های پرکاربرد زبان ما بدل شده است. گوگل با این قدرت بازار می‌تواند اغلب گفتمان‌های ما را کنترل کند و همواره در دفاع از خود، عنوان می‌کند که عمده‌ی در این اتفاق وجود نداشته و همه مسئولیت‌ها بر عهده الگوریتم‌ها است. این در حالی است که موتور جستجوگر گوگل در واقع هیچ قدرتی ندارد و توسط انسان‌ها نوشته شده است؛ بنابراین هر بار که در صفحات وب جستجو می‌کنید، فقط صفحاتی قابل مشاهده هستند که مدیران گوگل تصمیم دارند به شمار نمایش دهند. این مورد در شرکت‌های تابعه گوگل مثل یوتیوب هم قابل مشاهده است (خبرگزاری تسنیم؛ ۱۴۰۱) [۱۳].

۵ فرصت‌سازی از هوش مصنوعی برای ترویج معنویت اسلامی و شیعی

یافته‌ها نشان می‌دهد که هوش مصنوعی به عنوان یک فناوری نوین، تأثیر قابل توجهی بر تفسیر مفاهیم اسلامی، اخلاق و فرهنگ دارد. از یک سو، امکانات هوش مصنوعی می‌تواند در توسعه و تفسیر دینی و علوم اسلامی به کار گرفته شود، اما از سوی دیگر، ابزارهای هوش مصنوعی می‌توانند به تغییر و ابتکار در مفاهیم اسلامی منجر شوند.

تعامل میان هوش مصنوعی و فرهنگ اسلامی و تأثیرات آن بر علوم اسلامی مبحث مهمی است به گونه‌ای که در جهان اسلام نیز رهبران و مسئولین دولتی نیز بر خطر تسلط هوش مصنوعی بر نمایش تصویری ناصحیح از دینداری و حتی حمایت از اسلام ستیزی اشاره کرده و هشدار داده‌اند. وقتی مقام معظم رهبری اشاره فرمودند که مسئله‌ی هوش مصنوعی در حکمرانی آینده اثر جدی خواهد داشت (محمدرضا قاسمی، ۱۴۰۰: ۱۶۷) [۴].

مقام معظم رهبری در دیدار با نخبگان دانشگاهی داشتند فرمودند: یکی از مسائلی که مورد تکیه و توجه و تعمیق واقع می‌شود، مسئله‌ی هوش مصنوعی باشد که در اداره‌ی آینده‌ی دنیا نقش خواهد داشت؛ حالا یا در معاونت علمی رئیس‌جمهور یا در دانشگاه باید کاری کنیم که ما در دنیا حداقل در ده کشور اول در مورد هوش مصنوعی قرار بگیریم که امروز نیستیم؛ امروز کشورهایی که درجه‌ی اول در مسئله‌ی هوش مصنوعی هستند، حالا غیر از آمریکا و چین و مانند این‌ها که در رده‌های بالا هستند، بعضی از کشورهای آسیایی هم هستند، بعضی کشورهای اروپایی هم هستند ما نیستیم؛ البته کشورهای آسیایی ظاهراً بیشتر هم هستند؛ در آن ده رتبه‌ی اول، تعداد کشورهای آسیایی بیشتر است. باید کاری کنیم که حداقل به ده کشور اول دنیا در این مسئله برسیم (دیدار مقام معظم رهبری با نخبگان دانشگاهی، ۲۶ آبان ۱۴۰۰).

مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از مبلغین و طلاب حوزه‌های علمیه سراسر کشور فرمودند: تبلیغ در دوره کنونی با انواع و اقسام شیوه‌های متکی بر علم و گسترش ابزارها از جمله اینترنت و هوش مصنوعی (به‌عنوان نمادی از مرحله پسا اینترنت) توسعه فراوان یافته، بنابراین عقل هم حکم می‌کند در مقابل شمشیرهای خون‌ریز تبلیغات دشمنان، تبلیغ را اولویت اول بدانیم (دیدار جمعی از مبلغین و طلاب حوزه‌های علمیه سراسر کشور با مقام معظم رهبری، ۲۱ خرداد ۱۴۰۲).

در راستای فعالیت در حوزه هوش مصنوعی و تقویت توانمندی و اثرگذاری در این بخش در جهت تبیین حقیقی دین اسلام و شیعه و بهره‌گیری از ظرفیت هوش مصنوعی که فرصت‌های فراوانی را در این خصوص ارائه می‌کند می‌توان به حمایت از فعالیت‌های علمی در این زمینه و جلب حمایت از نهادهای حاکمیتی و خیرین برای کلان پروژه هوش مصنوعی و علوم اسلامی و حمایت از هسته‌های نوپا و خلاق فنی در حوزه علوم اسلامی و محصولات آنان و مواردی از این قبیل گام برداشت (محمدرضا قاسمی، ۱۴۰۰: ۱۷۸ [۴]).

دکتر نعیم ابراهیم «مشاور مفتی اعظم مصر» دیدگاه‌های خود در استفاده از هوش مصنوعی در صدور فتوای آنلاین را بیان کرده که بر اساس آن استفاده از این تکنولوژی جدید در صدور فتوا تنها چهل درصد نتیجه مثبت دارد. اولین آسیب سطحی بودن دانش و آگاهی دینی است؛ ذهن انسان به دنبال دانش موجود در کتب نیست و به هوش مصنوعی وابسته شده است. آسیب دوم عدم تماس زنده و واقعی بین مفتی و پاسخ‌دهنده است که به جدایی احساسی و فکری بین آنها منجر می‌شود. این امر روی مراجعه مستقیم مسلمانان به مراکز دینی تأثیر منفی می‌گذارد. آسیب سوم امکان تقلب و هک شدن آسان؛ بروز تقلب و هک شدن حین استفاده از هوش مصنوعی بسیار آسان است و سازمان‌ها و جریان‌های مخالف می‌توانند از این موضوع به نفع منافع خود سوءاستفاده کنند. آسیب چهارم استفاده سوء از هوش مصنوعی در گسترش اسلام‌هراسی است؛ ردیابی و بررسی استفاده از تکنولوژی در سال‌هایی اخیر نشان داد اپلیکیشن و بازی‌های زیادی وجود دارد که به‌صورت عامدانه اسلام را هدف قرار می‌دهند و اسلام‌هراسی را گسترش می‌دهند (ادیان نیوز؛ ۱۴۰۲ [۱۵]).

هوش مصنوعی به‌عنوان یک تکنولوژی پیشرفته، پتانسیل قوی برای تغییر و تأثیر بر ارزش‌ها و مفاهیم اسلامی را دارد. اما آیا این تأثیرات مثبت یا منفی خواهند بود؟ برای پاسخ به این سؤال، نیاز است به جزئیات بیشتری نگاه کنیم. از یک سو، هوش مصنوعی می‌تواند به‌عنوان ابزاری مؤثر در تبیین و توسعه مفاهیم اسلامی عمل کند. تحلیل داده‌ها و اطلاعات ضخیم، ترجمه زبان‌ها، و تبدیل متون دینی به زبان‌های مختلف،

از امکاناتی هستند که می‌توانند به ترویج اصول دینی و اخلاقی کمک کنند. همچنین، توسعه اپلیکیشن‌ها و ابزارهای آموزشی مبتنی بر هوش مصنوعی، می‌تواند دسترسی به مفاهیم دینی را برای افراد بیشتر کند. از سوی دیگر، تغییرات فرهنگی و تکنولوژیکی که همراه با هوش مصنوعی ایجاد می‌شوند، ممکن است به تبدیلاتی در تفسیر ارزش‌ها و مفاهیم اسلامی منجر شوند. تعامل میان ماشین‌ها و انسان‌ها می‌تواند تصویری جدید از انسان را شکل دهد و تأثیری بر فهم و تجربه ارزش‌های دینی داشته باشد.

یکی از چالش‌های این تعامل، تعیین میزان دقت و قابلیت تفسیر هوش مصنوعی در مفاهیم دینی است. زیرا بسیاری از اصول اسلامی دارای زمینه‌ها و مفاهیم عمیقی هستند که نیازمند تفسیر و فهم انسانی است. باید توجه داشت که هوش مصنوعی تنها ابزاری است و نتیجه تأثیر آن بستگی به استفاده‌های ما از آن دارد. اگر بادقت و آگاهی از ارزش‌های اسلامی از هوش مصنوعی استفاده شود، می‌تواند به توسعه و تبیین آنها کمک کند.

تغییر داده‌ها به‌منظور تأثیرگذاری بر نتایج هوش مصنوعی به‌علیه مفاهیم اسلامی یک مسئله جدید و چالش‌برانگیز است که ممکن است به‌منظور ترویج دیدگاه‌های نامطلوب یا تضعیف ارزش‌ها و اصول اسلامی مورد استفاده قرار گیرد. در این راستا، نمونه‌های زیر را می‌توان ذکر کرد:

۱. تحریف مفاهیم: فرایند تحریف مفاهیم اسلامی توسط افراد دست‌اندرکار توسعه فضای مجازی و هوش مصنوعی می‌تواند باعث تغییر در نتایج هوش مصنوعی شود. برای مثال، با افزایش تعداد مقالات، وبلاگ‌ها یا منابع دیگری که توسط افراد دست‌اندرکار تولید می‌شوند و اطلاعات تحریف‌شده را درباره مفاهیم اسلامی منتشر می‌کنند، می‌توانند تصویری نادرست و تاریخی از اصول اسلامی ایجاد کنند که به‌تدریج تصورات عمومی را تغییر می‌دهد.

۲. ایجاد معلومات مغلوب: تلاش برای ایجاد معلومات مغلوب و نادرست در مورد مفاهیم اسلامی می‌تواند باعث تضعیف مخاطبان و افرادی شود که به دنبال درک دقیق ارزش‌ها و اصول دینی هستند. ایجاد تصویری نادرست از اصول دینی می‌تواند باعث تشویش در نگرش‌ها شود و به‌تدریج موجب تغییر مفاهیم اسلامی در ذهنیت افراد می‌شود.

این دستاوردها تا حدی می‌توانند باعث انتقال ارزش‌های اسلامی در جامعه و تحت‌تأثیر قراردادن آنها توسط افراد دست‌اندرکار توسعه اینترنت و هوش مصنوعی شوند. به همین دلیل، نیازمند توجه دقیق‌تر به منشأ و محتوای اطلاعات موجود در فضای مجازی و نیز استفاده مسئولانه از تکنولوژی‌های هوش مصنوعی در جهت حفظ ارزش‌ها و اصول دینی هستیم.

به‌طور کلی، افراد دست‌اندرکار توسعه اینترنت، فضای مجازی و هوش مصنوعی از محدودیت‌ها و آسیب‌پذیری‌های این فناوری‌ها برای ترویج دیدگاه‌ها و اهداف خاص خود استفاده می‌کنند. در ادامه، دو نمونه دیگر از چگونگی تغییر دادن داده‌ها به نفع یا مخالفت با مفاهیم اسلامی آورده شده است.

۳. ایجاد اختلاف‌های مذهبی: افراد دست‌اندرکار ممکن است از تغییر داده‌ها و اطلاعات به‌منظور ایجاد اختلاف‌های مذهبی در جامعه استفاده کنند. با منتشر کردن مفاهیم اشتباه و تحریف‌شده از مذاهب

و اصول دینی، می‌توانند تفاوت‌ها و تناقض‌های ناموجود را ایجاد کنند و به این ترتیب تقسیم‌بندی و اختلاف در جامعه ایجاد کنند.

۴. ترویج مفاهیم مطلق‌گرایانه یا افراطی: تغییر داده‌ها به نحوی که مفاهیم اسلامی به شکل مطلق‌گرایانه یا افراطی تفسیر شوند، می‌تواند به ترویج دیدگاه‌ها و افکاری که با ارزش‌ها و اصول دینی تناسب ندارند، منجر شود. این ترویج می‌تواند به تشویش ذهنیت و تحریک اندیشه‌های غلط در جامعه منجر شود.

با توجه به آنچه ذکر شد، در صورت نادیده گرفتن ارزش‌ها و اصول اسلامی در طراحی و توسعه هوش مصنوعی، ممکن است به جای تقویت، ارزش‌ها را تضعیف کند. از این رو، لازم است توجه و آگاهی کافی به تأثیرات ممکن هوش مصنوعی داشته باشیم تا از تغییرات ناخواسته در ارزش‌ها جلوگیری کنیم. در نتیجه، هوش مصنوعی قادر به تأثیر بر ارزش‌ها و مفاهیم اسلامی است، اما نحوه استفاده و تعامل با آن بسیار مهم است تا ارزش‌ها حفظ شده و ارتقای یابند. همچنین برای پیشگیری از این نوع تغییرات، دستیابی به آگاهی و توانایی افراد در تشخیص معلومات نادرست و تحریف‌شده بسیار اهمیت دارد. تربیت دیجیتال، توانمندی افراد در تحلیل منابع و اطلاعات، و ایجاد فضایی مناسب برای تبادل داده‌های دینی معتبر و صحیح، می‌تواند در پیشگیری از تأثیرات منفی هوش مصنوعی بر ارزش‌ها و مفاهیم اسلامی مؤثر باشد.

۶ نتیجه‌گیری

نتیجه‌گیری از این مطالعه نشان می‌دهد که تداخل مرزهای دانشی میان هوش مصنوعی، فرهنگ و علوم اسلامی به یک موضوع پیچیده و چالش‌برانگیز تبدیل شده است. تعامل این سه عنصر در آینده تغییرات اساسی در فرهنگ و دین خواهد داشت و نیازمند گفتگوی جامعه‌شناسی، فلسفی و دینی و در جهت ارائه راه کارها و اقدام در حوزه توانمند کردن عرصه‌های فناورانه جهان اسلام در این حوزه و اثرگذاری بر مسیر رو به پیشرفت فناوری هوش مصنوعی جهت تبیین صحیح گفتمان اسلامی و شیعی است.

در نهایت، تلاش برای حفظ یک دسترسی آزاد و مسئولانه به تکنولوژی‌های هوش مصنوعی، آموزش افراد به خواندن و تشخیص منابع معتبر و تحریف‌نشده، و ارتقای فهم عمومی از ارزش‌ها و اصول اسلامی از جمله راه کارهایی است که می‌تواند به حفظ تعادل در تغییرات احتمالی ایجاد شده توسط هوش مصنوعی در باب اسلام و تشیع کمک کند.

به طور کلی، ارتباط هوش مصنوعی با ارزش‌ها و مفاهیم اسلامی موضوع پژوهشی پیچیده و چندجانبه است که نیازمند تحقیقات بیشتر و تفکر عمیق‌تر است. در آینده، تعامل میان هوش مصنوعی و اسلام ممکن است با تغییرات عمیقی در نحوه تداخل دین و تکنولوژی همراه باشد.

مراجع

[۱] ربیعی‌زاده، احمد (۱۴۰۰). «کاربرد هوش مصنوعی در پژوهش‌های علوم اسلامی»، ره آورد نور، شماره ۷۵، صفحات ۲۸-۳۷.

- [۲] رضایی، سعید؛ گلشنی، علیرضا؛ قائدی، محمدرضا (۱۳۹۸). «بازنمایی مسلمانان در سینمای هالیوود (مطالعه موردی فیلم‌های تیکن ۱ و تیکن ۲)»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، دوره ۱۱، شماره ۴۱، صفحات ۴۵-۶۲.
- [۳] شیخ شعاعی، حمزه (۱۴۰۰). «مروری بر سیاست‌گذاری بین‌المللی در زمینه هوش مصنوعی». کنفرانس بین‌المللی مدیریت و صنعت.
- [۴] قاسمی، محمدرضا (۱۴۰۰). «هوش مصنوعی و حکمرانی آینده»، حوزه، شماره ۱۲ و ۱۳، صفحات ۱۶۶-۱۷۹.
- [۵] قائمی‌نیا، علیرضا (۱۳۸۵). «دین و هوش مصنوعی»، فصلنامه علمی پژوهشی ذهن، دوره ۷، شماره ۲۵، صفحات ۲۳-۳۶.
- [۶] مهرابی، ابراهیم (۱۳۹۲). «اقتراح (پیشنهادی) در متافیزیک هوش معنوی در اسلام»، دو فصلنامه علمی - پژوهشی انسان‌پژوهی دینی، سال دهم، شماره ۲۹، صفحات ۵-۳۰.
- [۷] همتی، حدیث (۱۴۰۱). «هوش مصنوعی و آینده رقابت‌های منطقه‌ای خاورمیانه»، دانشگاه رازی، دانشکده علوم اجتماعی و تربیتی.
- [۸] حسین‌زاده، فائزه (۱۴۰۲). «تاریخچه هوش مصنوعی از ۱۷۷۰ تا ۲۰۱۸»، سایت فراشنا، <https://farashenasa.ir/>
- [۹] حلمی، علی‌محمد (۱۳۹۸). «شیعه‌هراسی و ایران‌هراسی در جهان؛ علل و راهکارها»، سایت خبرگزاری مهر، <https://www.mehrnews.com/news/4666897>
- [۱۰] خبرگزاری اهل‌بیت (ع) - ابنا (۱۳۹۲). «اهانت بزرگ گوگل به پیامبر(ص) و مسلمانان»، سایت خبرگزاری اهل‌بیت (ع) - ابنا، <https://fa.abna24.com/story/454014>
- [۱۱] خبرگزاری تابناک (۱۳۹۹). «انتقاد ظریف از ترجمه اشتباه و مشکوک مترجم گوگل»، سایت خبرگزاری تابناک، <https://www.tabnak.ir/fa/news/994938>
- [۱۲] پایگاه خبری تحلیلی دیده‌بان ایران (۱۴۰۱). «سخنگوی دولت: اینستاگرام تصویر سردار سلیمانی را حذف می‌کند اما تصاویر آموزش تروریسم را نشان می‌دهد»، سایت دیده‌بان ایران، <https://www.didbaniran.ir/news/141057>
- [۱۳] خبرگزاری تسنیم (۱۴۰۱). «آیا گوگل، موتور جستجوی بی‌طرف و منصف است؟»، سایت خبرگزاری تسنیم، <https://www.tasnimnews.com/news/1401/01/21/2692969>
- [۱۴] خبرگزاری رسمی حوزه (۱۳۹۶). «موتور جستجوی گوگل نیز اسلام‌هراسی را نشان می‌دهد»، سایت خبرگزاری حوزه، <https://hawzahnews.com/news/415675>
- [۱۵] سایت خبری تحلیلی ردنا (۱۴۰۲). «صدور فتوای آنلاین با هوش مصنوعی چه آسیبی دارد؟»، سایت ادیان نیوز، <https://adyannews.com/153904/the-harms-of-using-artificial-intelligence-in-issuing-online-fatwas>
- [۱۶] سایت خبری مشرق نیوز (۱۳۹۳). «گوگل و تخریب شیعیان»، سایت مشرق نیوز، <https://www.mashregnews.ir/news/357742>
- [۱۷] شمس آذر، امید (۱۳۹۷). «تالوس، غول مفرغین»، وبلاگ حقیقت روشن، <https://uria2.blog.ir/1397/07/19/>
- [18] Larson, Deanne, & Chang, Victor. (2016). "A review and future direction of agile, business intelligence, analytics and data science". International Journal of Information Management, 36(5), 700-710.

